

РОЛЬ ГЕНДЕРУ В МОВЛЕННЄВОМУ СПІЛКУВАННІ

GENDER SIGNIFICANCE IN SPEECH COMMUNICATION

Корнєлаєва Є.В.,

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри «Філологія»

Одеського національного морського університету

Статтю присвячено вивченню поняття «гендер» у сучасній лінгвістиці. Спочатку проаналізовано дефініції терміну «гендер». Далі розглянуто різні критерії, що зумовлюють існування гендерних відмінностей у мовленні чоловіків та жінок. Описано підходи, що застосовуються лінгвістами для проведення гендерних досліджень. Окреслено особливості жіночого та чоловічого мовлення. Розкрито важливість соціокультурного фону, дослідження якого допомагає виявити відмінності лінгвістичної поведінки чоловіків та жінок.

Ключові слова: ввічливість, гендер, жіноча мова, комунікація, соціалізація, соціокультурний фон.

Статья посвящена изучению понятия «гендер» в современной лингвистике. Сначала проанализированы дефиниции термина «гендер». Затем рассмотрены разные критерии, которые обуславливают существование гендерных отличий в речи мужчин и женщин. Также описаны подходы, применяемые лингвистами для проведения гендерных исследований. Выделены особенности женской и мужской речи. Раскрыта важность социокультурного фона, изучение которого помогает выявить отличия лингвистического поведения мужчин и женщин.

Ключевые слова: вежливость, гендер, женский язык, коммуникация, социализация, социокультурный фон.

The present article is devoted to the study of the notion "gender" in modern linguistics. At first, the definitions of the term "gender" are analysed. Then, the criteria which explain the existence of gender differences in men's and women's speech are dealt with. The approaches applied by linguists to carry out investigations in the sphere of gender are described as well. The peculiarities of men's and women's speech are singled out. Finally, the significance of social cultural background is discovered as its study allows to determine peculiarities of male and female linguistic behaviour.

Key words: gender, politeness, social cultural background, socialization, women's language, communication.

Постановка проблеми. Характер мовленнєвого спілкування, його стратегія, стиль, тональність значною мірою залежать від гендерних, чи соціостатевих, й комунікативних статусів учасників спілкування.

На мовленнєву поведінку жінок та чоловіків істотно впливають два чинники: психофізіологічні особливості та гендерні стереотипи, тобто такі механізми, що забезпечують закріплення та трансляцію гендерних ролей від покоління до покоління.

Під *гендером* (від англ. *gender* – рід, стать) розуміють стать людини з огляду на розподіл між чоловіком і жінкою соціальних функцій, форм діяльності, специфіки поведінки, культурних норм тощо. *Гендер* створюється суспільством як організована модель соціальних відносин між жінками й чоловіками, що визначає їхню роль і місце у суспільстві та його складниках, таких як сім'я, політика, культура, економіка, освіта, релігія. Як продукт розвитку культури й соціуму *гендер* має ознаки інституційності, ритуалізованості, релятивності й конвенційності.

Незважаючи на лінгвістичні здобутки у вивченні *гендеру*, сучасне мовознавство «перезиває своєрідний *гендерний бум*, а тому можна і

слід говорити про накопичені ідеї, напрями пошуків та експериментів, маючи на оці становлення української лінгвістичної гендерології, бо гендер як ніяке інше соціолінгвістичне поняття закорінені в умови життя, реалії, норми і традиції певної культури» [16, с. 30]. Лінгвістичні дослідження в області *гендеру* – це маніфестація гендеру в мові, його вплив на комунікативну поведінку. Численні праці дослідників присвячені вивченню фемінізації / неофемінізації назв осіб та функціонуванню фемінітивів [12]; розглянуто гендерну маркованість мовних одиниць [2]; досліджуються гендерні стереотипи [9] й гендерна ідентичність [11]. *Гендер* вивчається в межах лінгвокультурології, когнітивної лінгвістики, концептології, етнолінгвістики [10; 13; 14; 17]. Однак досі тривають наукові дискусії щодо термінологічного апарату гендерних досліджень, методик та напрямів вивчення гендеру, що зумовлює актуальність нашого дослідження.

Об'єктом нашої праці обрано поняття *гендер* у сучасному мовознавстві. Предметом вивчення послуговували особливості лінгвістичної реалізації *гендеру* в мовленні.

Постановка завдання. Мета представленого дослідження полягає у спробі проаналізувати

поняття *гендер* та виявити й узагальнити відмінності чоловічого та жіночого спілкування. Для досягнення поставленої мети було розв'язано низку завдань:

- 1) проаналізовано дефініції поняття *гендер*;
- 2) розглянуто критерії, що зумовлюють існування гендерних відмінностей;
- 3) описано підходи до вивчення поняття *гендер*;
- 4) проведено порівняльний аналіз лінгвальних засобів, притаманних мовленню чоловіків та жінок;
- 5) розкрито важливість соціокультурного фону під час вивчення гендеру.

Матеріалом дослідження послуговували тексти сучасних англomовних романів загальним обсягом 567 сторінок, з яких методом суцільної вибірки було відібрано 160 мовленнєвих епізодів, що ілюструють відмінності спілкування чоловіків та жінок.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Уперше термін *гендер* у значенні «соціальна стать, на відміну від біологічної статі» уведений американським психоаналітиком Р. Столлером у 1968 р. в праці *Стать і гендер: про розвиток маскуліності й жіночності*. Підґрунтя для проведення гендерних досліджень мови було закладене в праці Ф. Маутнера *Внесок до критики мови* (1913), де характеризуються особливості мовлення носіїв німецької мови, зумовлені статтю. Не менш важливу роль відіграла праця О. Есперсена *Language: Its Nature, Development and Origin* (1922), в якій розкривається значущість гендерного аспекту в мові, розглядається різниця між мовленнєвою поведінкою чоловіків і жінок, виділяються головні особливості жіночої мовленнєвої поведінки. Теоретичною базою для вивчення гендеру послуговували й статті Е. Сепіра (1929) [цит. за 15, с. 108].

У понятійний апарат науки категорія *гендеру* була введена наприкінці 60-х – на початку 70-х рр. ХХ століття та вживалася спочатку в історії, соціології, психології. Поштовхом для активного проведення гендерних досліджень послуговувало посилення вагомості *Нового жіночого руху* в Німеччині та США. Однак вони були односторонніми і тому названі феміністською лінгвістикою або феміністською критикою мови. Вже на початку 90-х років *гендер* отримує термінологічний науковий статус у соціології, політології, культурології, а дещо пізніше – і в мовознавстві. Сьогодні *гендер* вважається одним із перспективних й актуальних напрямів соціолінгвістичних, психолінгвістичних, лінгвокультурологічних, текстових, прагмалінгвістичних та антропоорієнто-

ваних досліджень. Більш того, він набуває статусу окремої галузі мовознавства – лінгвістичної гендерології, або гендерної лінгвістики.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні поняття *гендер* існують різні підходи, тому й дефініції цього поняття різняться.

Встановлено, що кожна людина має два типи статі: біологічну стать (*sex*) та соціокультурну стать (*gender*). Біологічна стать представляє собою сукупність анатомічних та фізіологічних ознак, завдяки яким можливо визначити чоловіка чи жінку [6, с. 18].

Гендер, або ж соціокультурна стать людини – це сукупність соціальних очікувань та норм, цінностей та реакцій, що формують окремі риси особистості. Гендерний фактор є важливою характеристикою особистості, адже враховується природна стать людини та результати впливу соціального оточення. Він впливає на усвідомлення особистістю своєї ідентичності з іншими людьми та на визнання мовця членами суспільства [5, с. 10].

На відміну від біологічної статі, гендерний статус та гендерно зумовлені моделі поведінки задаються не природою, а «конструюються суспільством» [30, с. 13–14].

Гендерні відношення є важливим аспектом соціальної організації суспільства. Вони відображають її системні характеристики та визначають ставлення людей один до одного. Гендерні відношення фіксуються в мові як культурно зумовлені стереотипи, що впливають як на поведінку особистості, в тому числі й на мовленнєву, так і на процеси її соціалізації.

Наприкінці 80-х рр. дослідники стали розглядати мову не просто як дзеркало гендеру, а як засіб, що допомагає створювати його. «Гендер не є якимось постійним станом існування людини. Гендер – це, перш за все, певний набір практик та дій» [8, с. 3].

Разом із тим у науці до сьогодення нема єдиної точки зору щодо природи гендеру. З одного боку, гендер відносять до мисленнєвих образів чи моделей, що розроблені з метою більш чіткого наукового опису проблем статі та розмежувань біологічних та соціокультурних функцій. З іншого боку, гендер розглядається як соціальний узагальнений образ, що створюється суспільством, в тому числі й за допомогою мови [5, с. 10]. Сьогодні в гуманітарних науках термін «гендер» вживається для віддзеркалення соціокультурного аспекту статевої приналежності людини [19, с. 156].

В культурах світу поведінка людини часто визначається в залежності від статі. Іншими словами, чоловікам та жінкам необхідно дотримуватися певних соціальних установок, що висуває

суспільство. Гендер знаходить своє віддзеркалення в усіх сферах життя людини, включаючи й сферу мови [18, с. 139–140].

В другій половині ХХ століття з'явилися праці, присвячені дослідженню зв'язку соціокультурних особливостей статі та мови. Інтерес до цієї проблеми зумовлено низкою попередніх досліджень, в яких у деяких мовах було виявлені лексичні, морфологічні й синтаксичні розбіжності в залежності від статі співрозмовника. Це дозволило говорити про наявність специфічних особливостей в мові чоловіків та жінок [7, с. 1]. Такі відкриття послужили поштовхом до переходу лінгвістичної думки на новий етап й зумовили необхідність більш ретельного вивчення мовної репрезентації гендеру.

Далі розглянемо *існуючі критерії*, що пояснюють наявність гендерних особливостей у мовленні чоловіків та жінок.

У лінгвістиці є різні пояснення гендерних особливостей вживання мовних засобів. Британські вчені А. Баффері та Дж. Грей стверджують, що саме *вроджені біологічні відмінності* пояснюють диференційоване статтю вживання мовних засобів, так же як і відмінності в психологічній орієнтації та темпераменті. На думку лінгвістів, жінки більш піклуються про те, щоб налагодити відношення, вони шукають участі та уваги, взаємності між людьми. Чоловіки більш прагнуть до автономії, незалежності, звертають увагу на ієрархічні відношення. Перевага незалежності чітко реалізується в лінгвістичних стратегіях, що передбачають контроль, тоді як налагодження зв'язку відноситься більш до засобів, що підкреслюють міжособистісну природу розмови [20, с. 132].

Інші лінгвісти, Д. Мальтц та Р. Боркер, як критерій існування гендерних відмінностей виділяють *соціалізацію*. У багатьох суспільствах хлопчики й дівчатка виховуються за різними соціальними взірцями, і це, як передбачається, приводить до різних способів використання та інтерпретації мовних засобів. У сучасних суспільствах більшість хлопчиків та дівчат обертаються в одностатевих, рівних групах протягом визначального періоду їхнього дитинства, коли в них формуються різні стилі спілкування. Взаємодія хлопчиків орієнтована на контроль і конкуренцію, тоді як дівчата надають перевагу відносній близькості у відношеннях. Тобто гендерні відмінності у вживанні тих чи інших мовних засобів можна пояснити тим фактом, що дівчата та хлопчики соціалізуються в різних культурах [28, с. 421].

Відмінності в лінгвістичній поведінці, зумовлені гендером, також пояснюються *нерівномірним розподілом влади в суспільстві* [30, с. 26].

Соціальний стан чоловіків дозволяє їм визначати та контролювати спілкування в різних ситуаціях, чоловічі норми переважають в процесі комунікації. Також вважається, що ті, в кого менше влади, мають бути ввічливими. Тому в суспільствах, де жінки є безвладними членами підпорядкованих груп, вони, скоріш за все, більш ввічливі, ніж чоловіки, що знаходяться при владі [25, с. 6].

У лінгвістичній літературі існує точка зору, що відмінності в мові чоловіків і жінок виникають у результаті *нерозуміння намірів протилежної статі*, а не через домінуючу позицію чоловіків у суспільстві. Чоловіки розгублюються, коли зіштовхуються з мовними способами жінки підтримувати відношення з іншими. Один із таких способів Д. Таннен окреслює як *troubles talk*. Для жінок сутність підтримки зв'язку полягає в тому, щоб говорити про свої неприємності. Чоловіки розглядають такий вид розмови як прохання в пораді. Коли він пропонує рішення, жінка розцінює його як спробу принизити її чи заставити її замовкнути. Жінки, обговорюючи проблему, прагнуть налагодити відношення та виразити співчуття й співпереживання до співрозмовника [29, с. 77].

Таким чином, можливо виділити *чотири фактори*, що впливають на відмінності лінгвістичної поведінки чоловіків та жінок:

- вроджені біологічні особливості;
- соціалізація;
- нерівномірний розподіл влади в суспільстві;
- нерозуміння намірів протилежної статі.

Вважаємо недоцільним відокремлювати вищезгадані фактори, адже всі вони разом у тій чи іншій мірі впливають на чоловіків та жінок, що й зумовлює наявність гендерних відмінностей під час спілкування.

Наступне завдання нашого дослідження полягає в детальному аналізі підходів у вивченні гендеру. Лінгвісти пропонують різні точки зору, не погоджуючись один з одним та критикуючи вже запропоновані підходи для дослідження гендерних особливостей спілкування.

Британський вчений Дж. Холмс пропонує розглядати чоловіків та жінок як людей з різними мовленнєвими стилями [25].

Дж. Бінг, В. Бергвалл, Е. Фрід ставлять під сумнів твердження Дж. Холмса. Вони вважають, що таке розмежування чоловіків та жінок віддзеркалюється в сильному зменшенні складності таких понять, як *мова* та *гендер*. Це не тільки веде до ігнорування різниці всередині чоловічих та жіночих груп, але й культурних відмінностей, що виникають у результаті впливу деяких соціальних факторів (клас, вік, етнічність тощо). Е. Фрід стверджує, що дослідники мають відмовитися від

розглядання різниці між чоловіками та жінками як доведеного факту, адже це призведе до закріплення стереотипів чоловічої та жіночої поведінки в комунікації [24, с. 195].

Інший вчений, Д. Камерон, вважає, що проблема полягає в постійному застосуванні до мови й гендеру двох підходів: *домінування* та *культурних відмінностей* [21, с. 39]. Обидва підходи передбачають, що існує певна різниця між мовленням чоловіка та жінки. Послідовники першого підходу [23] вважають, що відмінності виникають через велику економічну, соціальну й політичну владу чоловіків і підпорядкованого стану жінок у суспільстві, тоді як прихильники другого підходу [22] дотримуються думки, що різниця в мовленні зумовлена процесами соціалізації. Чоловіки та жінки належать до різних субкультур, і будь-яке лінгвістичне розходження може бути приписано культурним відмінностям.

Д. Камерон не признає жодного із цих підходів, вважаючи, що *домінування* застаріло, а підхід «культурних відмінностей» є надто реакційним. Обидва підходи витікають у неправильні узагальнення, наприклад про те, що жінки є більш лінгвістично ввічливими, ніж чоловіки [21, с. 39].

Е. Фрід, В. Бергвалл, Д. Камерон звернулися до поняття *гендер* як визначаючого соціального конструктора, вслід за працею Дж. Батлера, з метою уникнути гендерного розмежування в мові та гендерних дослідженнях. Дж. Батлер вважає, що жіночність та мужність є не рисами, якими ми невід'ємно володіємо, а результатом нашої діяльності. Вчена впевнена, що гендер – це завжди дія [цит. за 3].

Термін *гендер* навантажено припущеннями, що базуються на культурних ролях й стереотипах, які розвиваються протягом століть. Взірці поведінки задаються психологічними потребами та необхідністю відповідати існуючій навколо обстановці.

Застосування різних підходів у вивченні гендеру дозволяють нам виявити особливості лінгвальної реалізації гендеру в мовленні.

О. Есперсен вважає, що жінки навмисне вживають перебільшено пом'якшуючі вислови, на відміну від чоловіків, яким властиве переважне використання неввічливої лексики, сленгу та різкої манери розмови. Вчений стверджує, що жінки розмовляють частіше та більше, ніж чоловіки, не задумуючись про мовленнєвий акт. Спираючись на свої власні дослідження, О. Есперсен доходить висновку, що у жінок менший словниковий запас, і тому вони не можуть досягнути тих же успіхів, що й чоловіки.

На рівні синтаксису гендерні відмінності проявляються таким чином: представники слабкої

половини частіше вживають спрощені конструкції, їхні співрозмовники – речення з декількома предикативними центрами [7, с. 2].

У праці американської дослідниці Р. Лакофф *Language and Woman's Place* (1975), яка розкрила потужний вплив соціалізації на мовленнєву поведінку, стверджується, що жінки говорять так званою *безвладною мовою* (*powerless language*), яка експлікує відсутність авторитету, що реалізовано вживанням розділових питань, евфемізмів, ввічливих граматичних форм та простих речень. Згодом ця мова отримала назву *жіночий стиль* (*women's language*) [27]. На думку Р. Лакофф, мовленнєві відмінності зумовлені, як правило, підпорядкованим соціальним станом жінок, що призводить до відчуття соціальної незахищеності [там само].

Дослідження другої половини ХХ століття показують, що в мовленні жінок частіше зустрічаються дієслова та сполучники, вони мають розвинутий словниковий запас, тоді як у мовленні чоловіків спостерігаються переважно прикметники та прислівники, часто використовуються абстрактні іменники [1, с. 139].

Іншою особливістю вбачається більш часте використання пасивного стану в мовленні жінок [4, с. 133]. Характерними особливостями жіночого мовлення вважають вживання мінімальних відповідей *mmh, yeah* тощо.

Чоловіки вживають питання з метою запиту інформації, жінки використовують їх для підтримки спілкування. До особливостей *жіночого* мовлення належать компліменти, звертання, ввічливі питальні речення.

Ряд досліджень, проведених П. Фішманом, показує: одна третина питань, що ставлять жінки, є розділовими. Інші питання реалізуються у формі прохання для отримання інформації чи пояснення. Окрім цього, жінки вживають *you know* у п'ять разів більше, ніж чоловіки [23, с. 131]. Нечемні повідомлення зазвичай характерні для чоловіків, тоді як жінки оперують ввічливими зауваженнями [26, с. 332]. Більш того, жінки більш схильні до вживання мовленнєвих актів подяки, оцінки та вибачення. Вони засмучуються, коли порушуються норми ввічливого спілкування.

Дослідники, аналізуючи гендер та мову, також доходять висновку, що різниця у використанні мовних засобів чоловіками та жінками зумовлена різними соціально-емоційними факторами.

Проаналізувавши ряд розмов, С. Ессмер, Д. Андерсон роблять такі висновки: жінки схильні вживати оцінні вирази, перебільшення, надмірну ввічливість та розділові питання, в той час як образливі висловлювання та різкі твердження характеризують мовлення чоловіків [26, с. 340].

Вчені звертають увагу на те, що використання деякими людьми розділових питань не тільки не експлікує невпевненість мовця, але в дійсності представляє собою дуже владний запит інформації, що потребує відповіді. З цієї точки зору жінки не є нерішучими істотами, а, навпаки, владними та сильними.

Розділові питання (*It is really cold in here, isn't it?*), обмовки (*I may be wrong but...*) та непрямі мовленнєві акти (*Won't you close the door?*) зменшують впевненість мовлення, що сприймається. О.Е. Котов та І.Е. Бавінова вважають, що чоловіки частіше використовують такі конструкції у формальному мовленні, а жінки – в разі необхідності залучити співрозмовника до обговорення чогось або отримати підтвердження власного судження від нього [7, с. 2].

Як правило, жіноче мовлення вважається більш правильним, включаючи меншу кількість сленгових слів та виразів [там само, с. 5–6]. Жінки схильні використовувати інтонаційне підкреслення, що експлікує емоційний настрій в їхніх повідомленнях.

Вивчаючи *гендер*, необхідно прийняти до уваги **соціокультурний фон**. У мові чоловіків та жінок більше схожих рис, ніж відмінних, тому очевидне граматичне та навіть лексичне позначення *гендеру* не є нормою. Отже, слід вивчити окремі варіанти соціально диференційованої мови в конкретній ситуації [7, с. 2].

Гендер представляє собою соціокультурний, дискурсивний та психолінгвістичний феномен, що має враховуватися в будь-яких формах міжкультурних контактів. Гендерне «світобачення» не є загальним. Навпаки, розкид, представлений у різних мовах, є досить значним, тому необхідно дотримуватися гендерно-культурологічних особливостей під час вивчення вербальної поведінки людей.

Уявлення про мужність та жіночність дуже відрізняються в різних культурах, що у свою чергу призводить до варіативності норм мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок. Таким чином, гендер предстає як глибоко варіативна та контекстуальна змінна.

Мовна варіативність розуміється лінгвістами як об'єктивна внутрішня властивість мовної системи, що стосується всіх окреслених у мові підсистем та одиниць у плані форми та змісту, в синхронії та діахронії, а також внутрішньосистемні зв'язки та відношення «мова – зовнішній світ». Соціальний ефект цього явища є важливим.

Проблема вивчення гендерної варіативності мовлення чоловіків та жінок не є новою. У наш час у працях Е.О. Земської, М.В. Китайгородської та Н.Н. Розанової є досить докладні описи мов-

них гендерних відмінностей – від фонетики до синтаксису, а також у поведінці та поетиці мовлення [4, с. 125].

Гендерно відмічена структура є результатом переходу носія на гендерлект, тобто вдається до певних мовних правил (граматика) та інвентарю (лексика). Прикладами гендерлектних ознак можуть бути жіночі зменшувально-пестливі вирази, що властиві розмовам із дітьми та тваринами, а також чоловіче огрублення мовлення лексичними засобами. Незважаючи на поширення цих співвідношень, автори відмічають, що зменшувально-пестливі маркери в розмові з дітьми / тваринами вживаються й чоловіками, а навмисне огрублення спостерігається й у жінок [4, с. 122].

У залежності від соціальних обставин, вихованості та оточення, що впливають на мовленнєву поведінку людей, можна зустріти досить часте вживання табуованої лексики і в жіночому мовленні. Наприклад, це маркери внутрішньогрупової ідентичності, слова та вислови людей, що належать до нижчих прошарків населення тощо.

Висновки. Отже, ми доходимо висновку, що чітко стереотипизувати та розмежувати жіноче і чоловіче мовлення або розглядати будь-які відмінності як суто чоловічі чи жіночі неможливо, адже на вибір мовних форм чоловіками та жінками впливають різні фактори: вроджені біологічні особливості; процес соціалізації; нерівномірний розподіл влади в суспільстві; нерозуміння намірів протилежної статі.

У наш час *гендер* представляється як безперервний процес створення суспільством відмінностей у чоловічих та жіночих ролях, розумових та емоційних характеристиках, мовленнєвій поведінці. При цьому гендерні ролі та норми не мають універсального змісту та значно варіюються від суспільства до суспільства. Чоловіки та жінки займають усе більш рівноправне положення у сфері освіти та професійної діяльності.

Останнім часом все гостріше відзначається необхідність розглядати характерні риси мови в процесі комунікації. Вивчення особливостей мови, її засобів виразності, семантичних особливостей, пов'язаних зі статтю, є надзвичайно важливим. Гендерний підхід у лінгвістиці пояснює особливості сприйняття, розуміння та передачі інформації, зумовлені культурними відмінностями соціалізації статі та її функціями в суспільному житті. Цим процесам властиві специфічні явища, що потребують наукового аналізу, узагальнення, систематизації. **Перспективою** нашого дослідження вбачаємо детальний аналіз лінгвального інструментарію реалізації гендерних відмінностей у мовленні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Вейлерт А.А. О зависимости количественных показателей единиц языка от пола говорящего лица. Вопросы языкознания. 1976. № 5. С. 138–143.
2. Горошко О.І., Галунова Н.М. Гендерно маркована лексика. Вчені записки Таврійського національного університету ім. В.І. Вернадського. Серія «Філологія». 2006. № 19 (2). С. 99–102.
3. Демченко Е.В. Семантико-синтаксические средства выражения категории вежливости в английском и русском языках: дис. канд. фил. наук. 10.02.19; Пед. инст. ФГОУ ВПО «Южный федеральный университет». Ростов-на-Дону, 2007. 168 с.
4. Земская Е.А., Китайгородская М.В., Розанова Н.Н. Особенности мужской и женской речи. Русский язык и его функционирование. М. 1993. С. 90–136.
5. Кирилина А.В. Гендер: Лингвистические аспекты. М., 1999. 189 с.
6. Кирилина А.В. О применении понятия гендер в русскоязычном лингвистическом описании. Филологические науки. 2000. № 3. С. 18–27.
7. Котов А.Е., Бавинова И.Е. Гендерный аспект в языковом и социокультурном пространствах. Научные статьи. 2002. № 7.
8. Курилович Н. Языковая репрезентация гендера. Иной взгляд. Международный альманах гендерных исследований. Минск, 2001. № 3.
9. Левченко Е. Гендерный аспект компаративных фразеологических единиц. Мовна картина світу слов'ян і культура: матеріали міжнародної наукової конференції. Люблін-Рівне, 2010. Т. 1. С. 44–49.
10. Левченко О. Лінгвістичні дослідження гендеру в Україні. Людина. Комп'ютер. Комунікація: збірник наукових праць. Львів. 2017. С. 74–83.
11. Маслова Ю.П. Гендерний дискурс сучасних друкованих україномовних ЗМІ: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01; ВНУ ім. Л. Українки. Луцьк, 2011. 20 с.
12. Навальна М.І. Розширення сфери функціонування іменників на позначення осіб жіночої статі (на матеріалі мови інтернет-видання «Українська правда»). Мовознавчий вісник. 2014. Вип. 18. С. 98–102.
13. Руденко С. Гендерний аспект аналізу української глутонімії в етнолінгвістичному дискурсі. Лінгвокультурологічний та лінгвоекологічний підхід до вивчення одиниць мови і мовлення: монографія. 2013. С. 197–218.
14. Сафьян Ю. Гендерная специфика концепта CHARM / ЧАРІВНІСТЬ в английской и украинской лингвокультурах. Научный вестник Східноєвропейського національного університету ім. Лесі Українки. Луцьк, 2014. № 5. С. 180–185.
15. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика. Термінологічна енциклопедія. Полтава, 2006. 716 с.
16. Ставицька Л.О. Мова і стать. Критика. 2003. № 6. С. 29–34.
17. Сукаленко Т.М. Метафоричне вираження концепту ЖІНКА в українській мові: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01; НАН України, Ін-т укр. мови. К., 2009. 20 с.
18. Трощенко Е.Е. Некоторые аспекты изучения проблемы «Язык и гендер» в англоязычной специальной литературе. Язык и социум: материалы международной конференции. 1997.
19. Янчук Е.И. Гендер. Новейший философский словарь. 2003. С. 155–157.
20. Buffery A., Gray J. Sex differences in the development of spatial and linguistic skills. Gender differences, their ontogeny and significance. Edinburgh, 1972. P. 123–158.
21. Cameron D. Rethinking language and gender studies: some issues for the 1990 s. Language and gender: interdisciplinary perspectives. New York, 1995. P. 31–44.
22. Coates J. Women Talk, Conversation between women friends. Oxford, 1996. P. 152–173.
23. Fishman P. Conversational insecurity. Language: Social psychological perspective. Oxford, 1980. P. 127–132.
24. Freed A. Language and gender in an experimental setting. Rethinking language and gender research: theory and practice. New York, 1996. P. 54–76.
25. Holmes J. Women, men and politeness. Longman, 1995. 254 p.
26. Jessmer S., Anderson D. The effect of politeness and grammar on user perception of electronic mail. North American Journal of Psychology. 2001. № 3. P. 1–15.
27. Lakoff R. language and women's place. New York, 1975. 382 p.
28. Maltz D. Borker R. Cultural approach to male-female miscommunication. Handbook of language and social psychology. 1982. P. 417–444.
29. Tannen D. You just don't understand: women and men in conversation. New York, 1990. 336 p.
30. Zimmerman D., West C. Sex roles. Interruptions and silences in conversations. Language and sex: Difference and dominance. Boston, 1975. P. 78–94.